

Zenit nr 16 och 17 (1970)

Kennerström vs Svensson: Debatt om fascism och korporatism

I tidskriften *Zenit* skrev Bernt Kennerström (BK) en kritisk recension av Jörn Svenssons (JS) bok [Korporatismen och den borgerliga klassdiktaturen](#). Denna bok behandlade viktiga problem, i synnerhet de västkapitalistiska staternas utveckling efter 2:a världskriget, som enligt JS höll på att utvecklas i fascistisk riktning. BK kritiserade denna ståndpunkt och i synnerhet författarens fascismsteori som innebar att en lång rad företeelser hänfördes till fascistkategorin trots att de inte borde det. Exempelvis så gjorde JS ingen åtskillnad mellan fascistiska diktaturer och andra typer av borgerliga diktaturer (t ex militärdiktaturer).

En kritik som liknade BK:s framfördes av Lennart Berntsson i tidskriften *Häftet för Kritiska Studier*, se [Berntson vs Svensson: Debatt om korporatismen och fascismen](#).

Kennerströms kritik och meningsutbytet med Jörn Svensson berör en rad viktiga frågor som fortfarande har relevans när man diskuterar fascismen.*

MF 10/3 2014

Innehåll

Bernt Kennerström: Fascismen som borgarklassens självförverkligande.....	1
Jörn Svensson: Var Hitler verkligen fascist?	6
Bernt Kennerström: Replik om fascism och korporativism.....	12

Bernt Kennerström: Fascismen som borgarklassens självförverkligande

Introduktion

Jörn Svensson har genom en serie artiklar och böcker gjort sig känd som en framträdande representant för den lilla revolutionära flygeln inom Vpk. Vid ett flertal tidigare tillfällen har han diskuterat frågor kring fascismens och korporativismens karaktär. När JS därför systematiserat sina synpunkter kring dessa problem och nu ger ut dem i bokform (*Korporatismen och den borgerliga klassdiktaturen*, Cavefors) är det en händelse av politisk och teoretisk betydelse.

När vi i detta nummer av *Zenit* tar upp JS bok till en kritisk diskussion är det därför att vi tror att bara kritik kan bringa klarhet i de frågor där marxister är oense. De kritiska kommentarerna till trots bortser vi inte från de förtjänster JS' bok har i exempelvis avsnittet om den svenska klasstrukturen.

* Se [Fascism, Sverigedemokraterna och Henrik Arnstad](#) (kritisk recension av nyutkommen bok) och [Borgerliga fascismteorier](#), båda av Martin Fahlgren,

Boken består i huvudsak av två avdelningar, en om fascismen och en om korporatismen. Avdelningen om fascismen, som är den helt dominerande, är vidare uppdelad i ett teoretiskt och ett omfattande empiriskt avsnitt. Den centrala problematiken blir således Jörn Svenssons definition och behandling av just fascismen. Följande definitioner återfinns i hans bok "Fascismen är en borgerlig social reaktion. Den är uttryck för behovet hos den etablerade borgarklassen att tvångsvis undertrycka de hotande maktpolitiska konsekvenserna av proletariatets framväxt ..." (s. 42) och den centrala: "Fascismen är ett utvecklingsstadium i borgarklassens kamp för sin makt och sin ledande roll. Den är inte en följd av tillfälliga, kortvariga kristillstånd — även om sådana i en del fall bidrog till dess framgång. Det är inte en plötslig, extrem avvikelse från ett normalmönster utan en bestående, allmän, i själva utvecklingen liggande tendens." (s. 116)

Detta är de enda marxistiskt präglade förklaringar Jörn Svensson ger och de enda tänkbara alternativen till dessa som han lämnar är en uppsättning borgerliga definitionsförsök. Men det är helt otillräckligt att bara ställa dessa mot den egna tolkningen, eftersom borgarnas främsta uppgift inte är att förklara utan att bortförklara fascismen. Men detta förhållande får inte medföra att man från marxistiskt håll nöjer sig med definitioner, som även om de är de borgerliga tusenfalt överlägsna dock förblir slarviga och ogenomtänkta. Den grundläggande innebörden i Jörn Svenssons framställning och en av de avgörande bristerna är att han helt enkelt jämställer och identifierar varje form av öppen borgerlig diktatur med fascism. Fascismen blir slutligen det allmänna och universella uttrycket för varje form av borgerligt förtryck. Men en sådan tolkning kan bara vinnas till ett pris: förlusten av varje historisk specificitet av begreppet fascism som analytiskt instrument.

Men just på denna punkt är det livsviktigt med klara distinktioner. Ett av den borgerliga statsapparatusens huvudsyften är att garantera de rådande produktionsförhållandena och att med repressiva medel hålla nere arbetarklassens frigörelsesträvan och detta kan ske antingen under borgerlig diktatur eller borgerlig demokrati. Detta är de konstitutiva dragen i den kapitalistiska staten, men av dess uppenbarelseformer måste den öppna borgerliga diktaturen betraktas som en av huvudkategorierna och fascismen som ett specialfall av denna, och under inga förhållanden får de identifieras med varandra.

Att upprätthålla denna distinktion är inte uttryck för pedanteri utan får bestämda och viktiga politiska konsekvenser. Det Jörn Svensson gör är i själva verket bara att upprepa de resonemang, som det tyska kommunistpartiet (KPD) och Komintern förde åren 1930-34,¹ och som på ett för den tyska arbetarklassen fatalt sätt påverkade dess politik. Regeringen Brüning inledde 1930 den politik av successiv urholkning av den parlamentariska demokratin med rader av nödförordningar och undantagstillstånd, som ledde fram till nationalsocialisternas smidiga maktövertagande 1933. Brüning använde sig således av den borgerliga statsapparaten mot den tyska arbetarklassen, men av kommunisterna stämplades hans regering som fascistisk och de förnekade varje kvalitativ skillnad mellan honom och en eventuell Hitlerregering och menade att det var likgiltigt för den tyska arbetarklassen om den var underställd Brüning eller Hitler: fascism som fascism. Denna fundamentala felsyn fick två katastrofala politiska konsekvenser: ett totalt underskattande av NSDAP samt att huvuduppgiften blev inte att primärt bekämpa Hitler utan socialdemokraterna, SPD, socialfascisterna, som utgjorde det främsta hotet.

¹ Ossip Flechtheim, *KPD in der Weimarer Republik*, 2:a uppl, (Frankfurt, 1969). Theo Pirker, *Komintern und Faschismus* (Stuttgart, 1965).

Mot denna tolkning stod då SPD:s, den reformistiska motsvarigheten till den kommunistiska ultravänsterlinjen. Visserligen underskattade inte SPD Hitler i lika hög grad som KPD. Men i stället såg man Brüning som den ende räddaren av Weimarrepubliken och genom sin beryktade ”tolereringspolitik” sökte man förhindra alla revolutionära aspirationer från medlemmarna, för att därigenom underlätta Brünings räddningsmission.² I denna situation av extrem polarisering maldes den tyska arbetarklassen sönder och gjordes kamp-oduglig. De teoretiska analyser, som kunnat överbrygga denna polarisering, kom i detta läge från olika splittergrupper, som var helt utan inflytande. Det är i synnerhet från en av dessa KPD(O)³ och dess ledande teoretiker, August Thalheimer, som den fullständigaste analysen kom, och det är en allvarlig brist i Jörn Svenssons bok att hans arbeten inte uppmärksammas. Thalheimers analys erbjuder nämligen en tänkbar marxistisk utväg ur Kominternsynen och ger ett nödvändig marxistiskt alternativ.

Thalheimer tog sin utgångspunkt i Marx’ berömda analys av bonapartismen (*Louis Bonapartes adertonde Brumaire*) och förde över den på de tyska förhållandena. Ett par citat klargör den fundamentala skillnaden mellan Thalheimer och KPD. ”Ett tämligen allmänt drag hos bourgeoisien i de högt utvecklade kapitalistiska länderna är strävan att nedmontera och begränsa det parlamentariska systemet ... Detta rör sig i riktning mot fascism och kan i kritiska situationer leda till former av kapitalets öppna diktatur. Men dessa får inte göras identiska med fascismen. /Dess/ uppenbarelseform är exekutivmaktens självständiggörande (Verselbstständigung), förintandet av bourgeoisiens politiska herravälde och alla samhällsklassers underkastelse under exekutiven. Dess sociala eller klassmässiga innehåll är emellertid bourgeoisiens herravälde över arbetarklassen och alla övriga kapitalistiskt utsugna skikt.” ”Exekutivens självständiggörande, alla massors underkastelse, *inklusive* bourgeoisien själv, under den fascistiska statsmakten, med bibehållande av storbourgeoisien och storgodsägarnas sociala härskarställning.”⁴

Allmänt tänker sig Thalheimer att fascismen uppstår i en situation då arbetarklassen inte är mäktig (nichtfähig) att själv överta makten, men inte heller borgarklassen längre kan hävda sin ställning via de traditionella politiska metoderna, utan tvingas offra sin politiska maktställning åt en bonapartistisk äventyrare för att kunna bevara sin sociala maktställning. Även om begreppen fähig, nichtfähig inte är teoretiskt helt tillfredsställande⁵ är Thalheimers analys både teoretiskt och empiriskt Kominterns och Jörn Svenssons vida överlägsen. Framför allt därigenom att man bibehåller möjligheten av ett vetenskapligt historiskt studium av fascismen som en specifik företeelse. Med Jörn Svenssons förfaringsätt förintas inte bara den historiska specificiteten utan också just möjligheten till vetenskaplig behandling av fascismen, eftersom i hans version alla samhällen byggda på förtryck, kapitalistiska som feodala, i mer eller mindre grad är fascistiska.

Men svagheten i Jörn Svenssons bok är inte bara en följd av hans bristfälliga analys av själva begreppet fascism, utan framför allt den speciella historiesyn, den historicistiska, som genomgående präglar inte bara de teoretiska utan också de empiriska avsnitten. Helt kortfattat kan denna historiesyn beskrivas så att borgerligheten blir historiens subjekt, den axel kring

² Hanno Drechsler, *Die Sozialistische Arbeiterpartei Deutschlands* (Marburg, 1965).

³ Kommunistische Partei Deutschlands Opposition, en grupp som uteslöts ur KPD till följd av dess kritik mot ultravänsterpolitiken. K.H. Tjaden, *Struktur und Funktion der KPD-Opposition* (Marburg, 1964).

⁴ August Thalheimer, ”Über den Faschismus” i samlingsverket *Faschismus und Kapitalismus* (Frankfurt, 1967). [svensk översättning på marxistarkivet: [Om fascismen](#)]

⁵ För en analys av Thalheimers fascistteori, se R. Gripenburg und K.H. Tjaden, ”Faschismus und Bonapartismus”, *Das Argument* 1966:6.

vilken den kritiska utvecklingen snurrar och kapitalismens historia blir historien om borgarklassens självförverkligande och dess strävan att realisera sitt inre väsen, vilket just är fascismen. Fascismen blir en ”allmän, i själva utvecklingen liggande tendens.” Men det är en sak att visa hur fascismen växer fram ur kapitalismen och en helt annan och felaktig sak att påstå att fascismen är det naturliga resultatet av kapitalismen. Fascismen som vetenskapligt och inte emotionellt begrepp förutsätter, att den alltid är följden av en konkret, historiskt originell kombination av företeelser. Att sätta in den i ett historicistiskt schema är att reducera de övriga ”företeelserna” till enkla fenomen, passiva och osjälvständiga objekt i Historiens frammarsch. Detta skapar en ovetenskaplig analytisk asymmetri, som är särskilt påfallande, då Jörn Svensson behandlar arbetarklassen och småborgerskapet. Inför den historicistiska ångvälden försvinner dessa helt enkelt ur historien.

I Kominterns klassiska analyser reducerades NSDAP till förkämpan för ”storfinansens mest reaktionära, mest chauvinistiska element” och småborgarklassen till dess enkla verktyg. Denna syn utmärker också Jörn Svenssons bok. För honom blir småborgarna bara något som storfinansens ”använder sig av”. En sammansatt social dynamik reduceras till ett enkelt manipulationsförfarande. I stället för denna syn är det nödvändigt att betrakta t ex den tyska fascismen som en specifik form av klassallians, där småborgarklassen såg den självständiggjorda exekutiven som den enda möjligheten att artikulera sina sociala intressen och ambitioner. I detta läge framstod en allians med storfinansens som en framkomlig väg. Denna allians kunde fungera, så länge arbetarklassen utgjorde ett hot mot båda grupperna, men föll sönder sedan detta hot avväjts och då utbröt en veritabel klasskamp mellan de båda grupperna. Denna kamp fördes från småborgarna inte bara av Gregor Strasser och Röhm, utan satte sin bestämda prägel på det inrikespolitiska läget under Hitlers första år. De småborgerliga grupperna visade sig inte alls som passiva redskap för storfinansens, utan förde en förtvivlad och desperat kamp för sina intressen, som framför allt riktade sig mot monopolkapitalismen och de stora grossisterna.⁶ Det faktum att de misslyckades att bevara den förmonopolistiska ekonomiska strukturen och led nederlag i sin specifika form av klasskamp — en process som kan sägas vara fullbordad omkring 1935 — får inte leda till att de trolas bort ur det historiska händelseförloppet.

Det är också signifikant att då Jörn Svensson går igenom alla mellankrigstidens borgerliga diktaturer — vilka givetvis samtliga blir fascistiska — så upprepas denna analytiska asymmetri på ett annat plan: de kommunistiska partierna försvinner som självständig revolutionär kraft och förvandlas till menlösa föremål för borgerliga övergrepp. En konkret analys av den konkreta klasskampen får helt enkelt ge vika för det borgerliga självförverkligandet. Detta får desto allvarligare följder, eftersom fascismens uppkomst alltid måste analyseras i samband med arbetarklassens revolutionära strävanden och möjligheter. Det är först när arbetarklassen och småborgarnas självständiga aspirationer avlägsnas ur den historiska processen som fältet lämnas fritt för den historicistiska avvikelserna.

Följden blir att alla dessa borgerliga diktaturer måste förklaras efter den historicistiska modellen; de blir alla resultat av en ”allmän, i själva utvecklingen liggande tendens”, och inte av en konkret kombination av företeelser, som utgår från klasskampens specifika utformning och intensitet. När ändå Jörn Svensson ibland tillåter kommunistpartierna att titta fram ur denna dimma, så är det bara för att förneka deras revolutionära strävanden. ”1921 pressade arméledningen regeringen att godkänna ett angrepp på arbetarna vid Leuna-verken och riva

⁶ En utförlig skildring av denna kamp finns i Arthur Schweitzer, *Big Business in the Third Reich* (Indiana U.P., 1964)

upp deras väpnade skyddsorganisation.” ”1923 skickades armén att stöta de i författningsmässig ordning utsedda provinsregeringarna i Sachsen och Thüringen ...” Med en sådan skildring blir det obegripligt, varför de tyska regeringarna över huvud taget ingrep, men däremot passar det givetvis bra in i Jörn Svenssons allmänna mönster. Vad det i själva verket rörde sig om var direkta försök från KPD att organisera ett väpnat maktövertagande, att föra över klasskampen till dess högsta nivå.⁷

Förhållandet är detsamma i Bulgarien,⁸ Polen, Italien m m. Ingenstans finner vi kommunistiska partier, som påverkar klasskampens utformning. I Jörn Svenssons skildring blir det helt enkelt så att klasskampens olika artikulationer elimineras till förmån för borgarklassens självförverkligande som historiens centrala tema.

Vilka blir nu följderna av detta för Jörn Svenssons behandling av korporativismen? Helt enkelt de att den är en fortsättning av mellankrigstidens fascism, fascism i modern utformning. Den huvudsakligaste skillnaden är bara den att storfinansen nu ”använder sig av” arbetarklassen och inte längre småborgarna som massbas. Jörn Svenssons definition lyder: ”En korporativ gemenskap är till för att överskylla och undertrycka de verkliga sociala motsättningar, som framgår ur produktionssystemet.” (s. 155)

Det första problemet blir alltså att klargöra om korporativismen innebär något som i väsentliga avseenden skiljer sig från en tidigare typ av kapitalism, och det är då uppenbart, att det i denna definition så inte är fallet; i själva verket är ju den bara en beskrivning av den borgerliga statens allmänna uppgift, inte något som är specifikt för det korporativistiska stadiet.

Vad har då begreppet korporativism för teoretisk status? Frågan är viktig, eftersom en oklar användning kan få både höger- och vänsterteoretiska avvikelser till följd. Å ena sidan kan det leda till en mystifierad samhällssyn, där den kapitalistiska statens klasskaraktär trollas bort och blir en täckmantel för en mer sofistikerad reformism, å andra sidan till att det bara blir ett stadium i fascismens utveckling, där fascismen är kapitalismens allmänna utvecklingstendens och allt egentligen likställs med fascism.

De empiriska exempel, som Jörn Svensson ger för att belysa den svenska korporativismen — och som förtillhör bokens bästa avsnitt — begränsar sig till tre typer av fenomen: för det första en korporativistisk ideologi, som förnekar klassmotsättningar och hävdar en fundamental intressegemenskap, för det andra en ekonomisk utveckling, som lett till att statsapparaten olika organ integrerats ekonomiskt med monopolkapitalet och för det tredje att ”folkrörelserna” kommit att åtaga sig tidigare statliga funktioner.

Av dessa tre exempel är det första traditionell borgerlig ideologi och det andra kan inte heller sägas vara specifikt för korporativismen. Det är först den tredje huvudkategorin, som innebär något nytt. Men det är uppenbart att den inte kan förklaras inom ramen för en historicistiskt präglad historieskrivning. Det är en sak att hävda att denna utveckling stärkt kapitalisternas ställning, en annan, och felaktig, att se den som en medvetet framtvungad och som en rätlinjig

⁷ Detta händelseförlopp är detaljerat skildrat i Werner Angress, *Stillborn Revolution* (Princeton U.P., 1964)

⁸ En analys av Bulgariens KP hade här varit särskilt motiverat, bl a för att visa hur fatala följderna blev av dess oförmåga att skilja mellan bondeklass och bourgeoisin i sin politiska strategi. Jörn Svenssons påstående (s. 132) att partiet stödde den radikale bondeledaren Stamboliskijs maktövertagande 1919 är felaktigt. Man ställde sig lika likgiltig då, som när Stamboliskij störtades 1923. Ett improviserat och illa förberett kommunistiskt revolutionsförsök, sedan Stamboliskij väl störtats, var dömt på förhand. Se Joseph Rotschild, *The Communist Party of Bulgaria* (New York, 1959).

fortsättning och fulländning av fascismen, som slutpunkten i borgarklassens självförverkligande.

Även här går den historiska specificiteten förlorad. I Jörn Svensson framställning föreligger det ingen speciell skillnad mellan t.ex. Sverige och Västtyskland, i båda länderna har ju borgarklassens ställning stärkts. Men det som försvinner i detta synsätt är just den tredje huvudkategorin, ”folkrörelsernas” och fr.a. socialdemokratins roll i den moderna kapitalismen. Det är först när man koncentrerar sig på dessa grupper — och inte på borgarklassens självförverkligande — som korporativismen kan göras teoretiskt och empiriskt begriplig, samtidigt som man gör det möjligt att analysera fram varje lands speciella särart, en nödvändig förutsättning för varje revolutionär rörelse. □

Jörn Svensson: Var Hitler verkligen fascist?

När jag svarar på recensionen av min bok är det av tre speciella skäl. Dels tillskriver Kennerström mig uppfattningar som inte är uttryckta i boken. Dels sammanfaller hans sätt att definiera fascism med vissa gängse borgerliga författares. Dels återger han i sin kritik borgerliga historietolkningar, som det kan vara angeläget att undanröja. Mer konkret går K:s kritik ut på följande:

- (1) Han menar, att jag har en för vidsträckt definition av fascismen.
- (2) Han menar, att jag inte klart definierar hur det korporativa samhället skiljer sig från borgerlig klassdiktatur i allmänhet.
- (3) Han menar, att jag tillvitar Weimarrepublikens partier ”fascistiska” handlingar, som enligt honom egentligen var motåtgärder mot kommunisternas revolutionsförberedelser.
- (4) Han menar, att jag beskriver småborgerlighetens roll i fascismen som alltför underordnad — särskilt påstås jag underskatta det småborgerliga inflytandet under naziregimens första tid 1933-35.

Jag ska i tur och ordning ta upp dessa punkter.

Bokens innehåll och recensentens läsart

Varje bok har sin ämnesmässiga begränsning. Under titeln ”Korporatismen och den borgerliga klassdiktaturen” har jag behandlat den borgerliga reaktionens historiska utveckling samt fascismens och korporatismens ställning och betydelse i denna process. Analysen omfattar inte — och utger sig ej för att omfatta arbetarklassens kamp mot reaktionen eller någon värdering därav. Detta ska behandlas i en särskild bok. Det var praktiskt nödvändigt att göra denna begränsning.

Jag har alltså bedömt olika typer och exempel på borgerlig reaktion. Men jag har inte tagit ställning till hur arbetarklassen taktiskt borde betett sig i olika situationer i utvecklingen. Jag har t ex klassificerat både Brunings, von Papens och Hitlers regeringar som fascistiska (alla var borgerliga och hade lämnat den borgerliga demokratins och rättsstatens former). Därmed har jag inte — som recensenten gör gällande — sagt att arbetarklassen taktiskt borde ha bedömt dessa regeringar lika. Det är ett problem jag inte tagit upp.

Jag har vidare sagt, att fascismen är en tendens som ligger i borgarklassens och kapitalismens utveckling. Med detta vill jag kort sagt uttrycka följande: ju mer den kapitalistiska

koncentrationen fortskrider, ju mer utpräglad det borgerliga toppskiktets härskarställning blir och ju mer arbetarklassen växer och gör motstånd häremot — desto starkare blir borgarklassens behov av och tendens till fascism, generellt sett. Därmed säger jag givetvis inte att det är den enda tendens som finns, att fascismens seger är ödesbestämd, automatisk eller omöjlig att bekämpa. Recensenten tycks läsa in ståndpunkter i texten — allt i sin iver att få fast mig för ”vänsteravvikelser” eller ”Komintern-ståndpunkter”.

Lika medvetet långsökt går rec. tillväga, när han beskyller mig för ”sakfel” vid beskrivning av förhållandena i Bulgarien 1919-23. Jag säger där, att bondepartiet under Stambolijski tog makten med kommunisternas stöd. Avsikten var här att kortfattat ge en bakgrund till den påföljande fascistiska reaktionen och påpeka, att den främst riktade sig mot den radikala bonderörelsen och att denna just då var den största antifascistiska kraften. Kommunisterna var överens med bondepartiet om centrala frågor i samband med regimskiftet 1919 — jordreformen, krigsansvarighetsprocesserna mot regeringen Radoslavov, republikanismen, panslavismen och orienteringen till Ryssland. Senare trädde skillnaderna mellan bondeparti och kommunister mycket skarpt i dagen. Detta har jag inte gått in på. Min uppgift var att beskriva den borgerliga reaktionen i Bulgarien och vem den främst riktade sig mot. De interna stridigheterna mellan de antifascistiska partierna är en speciell fråga, som i och för sig inte var avgörande för den bulgariska fascismen. Rec. uppfattar detta som någon sorts djävulskt försök till politisk dimbildning. Recensenter ska kritisera, men jag tycker ändå att Kennerström är väl lättirriterad.

Definitionen av fascismen

Frågan är här följande: Jag menar att det finns två renodlade former av borgerligt klassherravälde — (1) den borgerliga parlamentarismen och (2) den öppna borgerliga diktaturen = fascismen.

Recensenten menar att det finns tre former, (1) borgerlig parlamentarism (2) fascism och (3) öppen borgerlig diktatur, som inte är fascism. Hans anklagelse går ut på att jag inte skiljer på de två sistnämnda.

Varje definition måste kunna föras tillbaka på verkligheten och klargöras genom studier därav. Man kan inte skapa olika begrepp för ting som inte kan skiljas från varandra i verkligheten. Jag betecknar all öppen borgerlig diktatur som fascism av flera skäl. Den har alltid samma klassmässiga grundval. Den leds av borgarklassens ledande skikt. Den har som syfte och följd arbetarklassens nedslående. Den resulterar i förintande eller urholkning av den borgerliga demokratins innehåll. Den har vissa gemensamma grundidéer som alltid är förhanden: elit-idén, berättigandet av borgerligt klassvåld i total form, föreställningen om människors och gruppers bestående olikhet i fråga om socialt värde. Den har gemensamma historiska idégivare, som under olika epoker upprepat likartade teorier: Adam Mill-ler, Adolf Stöcker, Rudolf Kjellén, Napoleon Bonaparte, Daniel Malan, Alfred Rosenberg, Maurice Barres, Charles de Gaulle, Treitschke, Gadolin och Primo de Rivera.

Nu vill rec. skilja detta översiktliga begrepp i två: fascistisk och icke-fascistisk borgerlig diktatur. Han säger inte varför. Han säger inget om hur det ska gå till. Vad skulle skilja fascism från annan öppen borgerlig diktatur?

Var borgardiktaturen ”fascistisk” efter 1918 och ”icke-fascistisk” före 1918. Knappast, ty mellankrigstidens fascister byggde på idéer som grep långt tillbaka i 1800-talet. Det österrikiska nazistpartiet bildades redan 1903.

Dog fascismen med Hitler och Mussolini? Uppenbarligen inte. Det är en tolkning som bara skulle glädja nutidens fascister.

Ska man tala om fascism, bara när det gäller ett enda partis diktatur? Fascisterna i Sydafrika skulle då jubla, ty där har man "flerpartisystem".

Var den tyska storfinansen "icke-fascistisk" när den sökte få president Ebert och general von Seeckt att införa diktatur, men "fascistisk" när den sökte få Hitler att göra det? Var antisemitismen "fascistisk" när den praktiserades av det rumänska Järngardet men "icke-fascistisk", när den utövades av det rumänska liberala partiet? Löjligt!

Har den "icke-fascistiska" och den "fascistiska" borgerliga diktaturen olika klassinnehåll? Vem stod bakom Napoleon? Storbörgerligheten. Bakom Hitler? Storbörgerligheten. Bakom Antonescu? Storbörgerligheten.

Är det förekomsten av småborgerliga inflytelser, som är avgörande för den "fascistiska" karaktären? Var då naziregimen "fascistisk" före 1934 och "icke-fascistisk" efter 1934? Eller tvärtom?

Är det den specifika socialt betonade, konsekventa ideologin hos militanta organisationer som innebär "fascism". Var då Hitler "fascist", så länge han höll på det gamla partiprogrammet och "icke-fascist", när han slutade med det? Var Antonescu "fascist", när han antog Järngardets program och "icke-fascist" när han slog ner gardet.

Är det hela en fråga om militär eller civil karaktär? Var den bulgariska diktaturen "fascistisk" under överste Tsankov och "icke-fascistisk" under professor Ljapcev?

Är antisemitismen ett tecken på "fascism"? Kan alltså den israeliska borgarklassen aldrig bli fascistisk? Varför har så många gamla nazister blivit pro-israeler efter junikriget?

Är det en fråga om yttre former och organisation? Om en socialist blir arresterad av folk i svarta skjortor, är det då "fascism"? Om han i stället blir arresterad av vanliga poliser, är det då något annat än "fascism"?

Är det bara själva den småborgerliga massrörelsen, strängt organiserad, som är "fascistisk"? Då har det aldrig funnits fascistiska regimer, ty småborgerligheten har aldrig lett en borgerlig diktatur.

Den lettiske bondeledaren Ulmanis hade rött hakkors, Hitler hade svart? Kan vi dra några intressanta vetenskapliga slutsatser av detta och på så sätt spilla ännu mer tid på någon skitförnäm akademisk diskussion?

Alla borgerliga partier röstade 1933 för Hitlers fullmaktslag. Var det "fascistiskt" när nazisterna gjorde det, men en "icke-fascistisk" handling, när Zentrum, Staatspartei och de övriga gjorde det?

Som läsaren inser, går det inte att göra distinktioner av den typ rec. efterlyser. Den öppna borgardiktaturen växlar i yttre form, i grad, i propagandamotiveringar. Men den representerar samma klassinnehåll och samma huvudsyfte. Följderna för arbetarklassen blir i sak desamma. Försök att skilja mellan nazismen, kristligt-sociala rörelsen och Ku Klux Klan hamnar i förvirring och godtycke.

Till sist kommer som väntat rec. körande med Thalheimers "definitioner". Jag vill inte verka snorkig, men jag har med åren blivit lite trött på stackars Thalheimer. Jag har aldrig känt, att hans resonemang hjälpt mig till någon förståelse. Jag anser honom jönsig och metafysisk. Hör

bara: fascism är en form av borgardiktatur, där ”exekutiven självständiggöres”, där även den ledande borgarklassen underkastas exekutiven, där borgarklassens politiska herravälde ”förintar” och där borgarna offerar sin makt åt ”bonapartistiska äventyrare”. Om så inte sker är det inte ”fascism”. I den riktiga fascismen svävar alltså staten omkring i luften och förtrycker alla, inklusive borgarklassen. Staten skulle alltså inte ha någon klassbas utan kunna förtrycka alla samtidigt. Varifrån får den då sin makt? Och vad är en ”bonapartistisk äventyrare”? Härskar han i kraft av sin stora personlighet, sin hypnotiska förmåga? Hur definierar man för övrigt ”bonapartism”? Är det = förekomsten av en ”stark man”? Är han ensam? Han har väl åtminstone några adjutanter med sig?

Låt oss se på ett fall ur praktiken: nazismen. Redan i juli 1933 hade storfinansen kapat åt sig ekonomiskt centrala ministerposter, tagit över Riksbanken, hindrat nazistpartiets massorganisationer att ta över varuhus och kooperativa butiker, tvingat Hitler till icke-inblandning i storföretagen och dess organisationer. Året därpå tvang storfinansen och armén Hitler att slå ned de militanta partiorganisationerna. Redan 1932 hade de tvingat honom att ta avstånd från Feders gamla partiprogram, i de punkter som hade en udd mot storfinansen. De korporativa näringsorganisationer, som sedan byggdes upp var fria från parti och stod helt under storindustri- och bankledare. Storfinansen stärkte t.o.m. sitt grepp om statsorganen genom mer direkt inflytande, utnämningar av storkapitalister på ledande poster osv.

I denna utveckling tycks det alltså inte som om storbürgerlighetens makt var ”förintad”, som om den underkastat sig en ”äventyrare” eller som om exekutiven hade ”självständiggjorts”. Då skulle alltså naziregimen inte vara något exempel på vad Thalheimer menar med ”fascism”. Naziregimen var ”icke-fascistisk”!!! Må detta räcka. Herr Thalheimer ut – till höger.

Det lömska med Kennerström och Thalheimer är att de genom sina begränsningar av begreppet fascism, skapar känslan av att borgarklassen egentligen inte har önskat fascismen. Bürgerliga författare som Ernst Nolte är just ute i sådana ärenden. De vill skapa intrycket att borgarna egentligen inte ville fascism, utan var dess ”offer”. På det sättet kan man ge många borgerligt-auktoritära företeelser en sorts fribrev. De Gaulle blir en frihetshjälte, Västtyskland blir en mönsterdemokrati. Egentligen var det busen Hitler och ett litet gäng brottslingar som var skuld till fascismen, inte storfinansen och borgarna. Dessa definitioner har ett syfte: de ska ersätta en konkret, fast verklighetsuppfattning med ideologisk förvirring. De ska förvirra arbetarklassen. Arbetaren ska inte bry sig om sakinnehållet i borgardiktaturen, utan disputera om huruvida den egentligen är ”fascistisk”, om dess terrorförband bär svarta skjortor eller polisuniformer.

Definitionen av korporatismen

Rec. plockar ut en enda mening i min bok, och påstår att den utgör min definition av det korporativa samhället Hans polemik är därför på denna punkt knappast av intresse.

I och för sig finns det ingen absolut gräns mellan det korporativa stadiet i den borgerliga klassdiktaturen och föregående stadier. T.o.m. under borgerlig demokrati finns det inslag av korporativa gemenskaper i samhället (t ex cellfamiljen). Ett korporativt samhälle föreligger dock först, när korporativa gemenskaper dominerar hela bilden och andra organisatoriska möjligheter upphört att vara inslag av betydelse inom de samhälleliga ramarna. Den liberala statsteorins syn på partier och organisationer som privata gruppanslutningar har då ersatts med den korporativa statsteorins syn på nämnda grupperingars karaktär av ”förlängning” av statsmakten och deras formella och reella skyldighet till lojalitet med det

bestående klassherraväldet.

Allt detta finns nämnt i boken. Avsnitten om korporatismens principiella innebörd upptar totalt c:a 450 ord. Rec. har citerat 18 ord ur en mening, varav de specifika dragen hos korporatismen inte klart framgår. Rec. förnekar, att korporatismen är en fortsättning av fascismen. Vad tjänar ett sådant förnekande till annat än att förvirra arbetarna? Bakom korporatismen står samma klass som bakom fascismen (i vissa länder t.o.m. samma personer). Dess totalitära syfte är detsamma som fascismens. Dess udd mot och följer för arbetarklassen är desamma. Dess taktik, former, organisation och argument är däremot i yttre måtto annorlunda. Men att förneka släktskapen vore löjligt.

Händelserna i Tyskland 1920-23

Jag anför militäraktionerna 1921 och 1923 mot arbetarna vid Leuna och i Sachsen och Thüringen som exempel på fascistiska tendenser i Weimar-staten. Rec. menar att de bara var svar på kommunistiska revolutionsförberedelser och provokationer. Detta är en upprepning av de flesta borgerliga historikers ståndpunkt.

Till detta är att säga: tyska kommunistpartiet förde vid de vitala tidpunkterna ingen revolutionär linje. De bedömde icke situationen som revolutionär. Ulbricht kritiserade ännu i september-oktober 1923 regimerna i Sachsen och Thüringen för bristande revolutionär insikt. I Komintern menade man att någon revolutionär situation ännu i augusti 1923 ej inträtt (se t.ex. Stalin: *Werke*, band 10, s. 54f). Delvis betingades detta av Sovjets utrikespolitik — ryssarna bedrev smekmånad med riksvärnet och general von Seeckt, samtidigt som denne förberedde införandet av diktatur i Tyskland. Först på hösten led denna linje skeppsbrott.

När kommunisterna tolkade situationen som revolutionär, hade von Seeckt och Stinnes redan sedan hösten 1922 berett planer för en reaktionär kupp. Det var inte kommunisterna som utlöste riksvärnets aktion mot de lagliga regeringarna i Thüringen och Sachsen i oktober 1923. Kommunisternas senfärdiga motstånd var tvärtom ett defensivt angrepp mot fiender som haft sina planer klara länge. Och det s k kommunistiska ”upproret” i Hamburg kom först dagen efter att nyheten om riksvärnets inmarsch i Sachsen nått fram.

Likadant var läget i området Halle-Mansfeld 1921. Vad hade hänt? 1920 hade Kapp gjort sin kupp mot den rikstyska regeringen. Först med generalstrejk i Berlin och väpnat motstånd från arbetarna i Ruhr hade Kapp besegrats. Armén hade vägrat försvara riksregeringen — en tämligen häpnadsväckande handling. I Bayern hade en reaktionär militärkupp lyckats. Riksregeringen ville inte ingripa mot Bayern. Däremot skickade riksregeringen fascisterna Kapps f.d. soldater att slå ned arbetarna i Ruhr och inryckte i Ruhr i strid med

Versaillesbestämmelserna.

Är det då rimligt att beskylla kommunisterna för att vara skuld till striderna vid Leuna 1921? Hela tiden var det reaktionen som avancerade. Aktionerna mot Leuna var ett led i en lång kedja aktioner, som avslöjat många av Weimar-politikernas verkliga karaktär. Man vände sig mot Leuna för att krossa det inflytande arbetarna sedan 1919 lyckats behålla över industrin och för att ta ifrån dem de vapen de behållit sedan upproret 1918 mot krigspolitiken — vapen som de 1920 använt för att skydda den borgerliga demokratin mot Kapp.

Kommunisterna i Tyskland begick många felsteg i kampen mot nazismen. Men man ska inte bara snorkigt kritisera deras ”dogmatism”. Man måste söka sätta sig in i deras läge. Vad skulle de tro om socialdemokraterna? SPD-män hade varit invecklade både i Kapps och

Seeckts kupplaner. SPD-mannen Severing skickade trupper mot arbetarna vid Leuna. Ännu när Hitler bildat regering förespråkade SPD en ”väntans taktik” — de hoppades att Hitler själv skulle regera ihjäl sig på kort tid. I juli 1933 röstade SPD-fraktionen i riksdagen för regeringens utrikespolitik. Var det så märkligt om kommunisterna kom sent igång med sina folkfrontsparoller? Var det bara kommunisternas misstag som ledde till Hitlers seger?

Naziregimen och det småborgerliga inflytandet

Rec menar, att jag underskattat det småborgerliga inflytandet över naziregimen 1933-35. Han menar, att jag har fel, när jag skriver, att småborgarna bara var utnyttjade och att de snabbt trängdes undan. För stöd i sin kritik anför han Arthur Schweitzers klassiska verk. Detta är märkligt. Av Schweitzers skildring framgår nämligen följande mycket klart:

- (1) Redan i juli 1933 gjordes en överenskommelse mellan nazistpartiets ledande kader och storfinansen (Schmitt—Hitler-överenskommelsen). Enligt denna skulle de småborgerligt-fascistiska strävandena och organisationerna stoppas och underordnas storfinansens intressen.
- (2) I enlighet härmed inställdes i juli 1933 de småborgerliga elementens aktioner mot varuhus och butikskedjor.
- (3) Göring slog till med preussisk polis mot försöken från småföretagarorganisationerna inom partiet att ockupera konsumentkooperativa butiker. Kooperativerna togs över av partiet centralt och fick samma rätt att driva handel och reklam som småhandlarna.
- (4) Ett ekonomiskt råd inrättades. Av 18 ledamöter var alla från banker och tungindustri. Småborgarna uteslöts.
- (5) Storfinansen skaffade sig redan 1933 kontroll över ekonomin genom att besätta ekonomi-, finans- och arbetsministerposterna samt chefsposten i Riksbanken.
- (6) I augusti 1933 medgav minister Robert Ley att industriförbunden skulle vara regimens ekonomiska organ, icke den småborgerligt betonade arbetsfronten.
- (7) I storbanksutredningen 1933, som inspirerades av de småborgerliga, blev bankmannen Schacht ordförande. I övrigt insattes bara storbanksfolk och storborgerligt sinnade akademiker i utredningen.
- (8) Det bestämdes redan 1933 att nya bondebruk icke fick upprättas genom att jord togs från storgodsen.
- (9) Antalet nyetablerade brukningsenheter sjönk redan år 1933 med nära 50 procent jämfört med Weimartidens sista år.

Mot denna bakgrund vill rec. tala om ett starkt småborgerligt inflytande och en storfinans, som förlorat sin makt till en ”självständig” statsmakt. Rec. är offer för precis samma illusion som de tyska småborgarna. När de trodde att de kämpade som bäst för sina krav, hade man redan sedan länge lurat dem. Och detta var vad storfinansen krävt av Hitler redan 1932, när de tog över finansieringen av partiet.

25.11.69

(Bernt Kennerströms svar följer i nästa nummer.)

Bernt Kennerström: Replik om fascism och korporativism

Av flera skäl bör Jörn Svenssons replik på min recension i *Zenit* nr 16 av hans bok inte stå oemotsagd. För det första bör några ord sägas om den typ av argumentation Jörn Svensson använder sig av. Det är möjligt att han inte tror det men min recension var faktiskt allvarligt menad och inte en uppvisning i pedantiskt felfinneri. Mina försök att påvisa skillnaden mellan fascism, korporativism m. m. med avseende på klassallians och historisk situation avfärdas av JS med en del bisarra argument som: sluta ”förvirra arbetarna” och nog med ”skitförnäm akademisk diskussion”. Detta har givetvis inte något gemensamt med en vetenskaplig, marxist-leninistisk metod. Den ”klarhet” som JS eftersträvar, och som alltför ofta jämföras med radikalism, har alltid lett den revolutionära arbetarrörelsen till upprepade bakslag och nederlag.

Det fanns en speciell anledning till att jag tog upp JS:s behandling av de bulgariska och tyska kommunistpartiernas agerande efter första världskriget, inte bara för att skildringen var empiriskt felaktig, utan för att felet var av en särskild art: partierna försvann helt ur den historiska processen och tilldelades bara en passiv roll som objekt för borgerliga övergrepp. Klasskampen försvann till förmån för det borgerliga självförverkligandet. Vad gäller händelserna i Bulgarien erkänner JS sitt misstag, även om han försöker förvandla det till en banalitet.

JS förnekar riktigheten i min skildring av händelserna i Tyskland 1921 och 1923 och menar att påståendena om KPD:s revolutionsförsök är uttryck för en borgerlig historieskrivning. Situationen är onekligen något komisk, men så länge som JS ej anger vilka arbeten han stöder sig på, kan jag bara rekommendera ett studium av debatterna från EKKI:s fjärde plenum och från Kominterns femte kongress.

Min kritik av JS:s behandling av såväl fascism som korporativism härleddes från en allmän kritik av den speciella historiesyn, den historicistiska, som utmärkte boken och vars kännetecken tidigare angivits. Det är värt att lägga märke till att JS i sitt svar fullständigt förbigår denna helt avgörande utgångspunkt. JS blandar ihop flera olika problem; vad menas med en fascist, med

ett fascistiskt parti, medan huvudfrågan är: vad utmärker en fascistisk stat och vilken typ av klassallians samt historisk situation ligger till grund för den? Vidare, på vilket sätt skiljer den sig från den borgerliga demokratin och den öppna borgerliga diktaturen i allmänhet?

För JS är saken mycket enkel: eftersom den borgerliga demokratin och den öppna borgerliga diktaturen (enl. JS identisk med fascism) ytterst vilar på storborgerlig grund finns det ingen anledning att vara särskilt noga med distinktioner och till slut blir mycket riktigt allting fascistiskt. ”Jag har t. ex. klassificerat både Brünings, von Papens och Hitlers regeringar som fascistiska”; och vad är nu anledningen till denna begreppsmässiga generositet? Jo, ”alla var borgerliga och hade lämnat den borgerliga demokratin och rättsstatens former.” I denna sista mening framträder tydligast den grundläggande svagheten hos JS: han saknar helt enkelt en teori om den borgerliga statens funktion och förutsätter, att endast en icke-interventionistisk stat är överensstämmande med verklig borgerlig demokrati. Varje aktivt statligt ingripande för att garantera de rådande produktionsförhållandena ser han som ett övergivande av de borgerligt demokratiska principerna. Detta är inte en marxistisk syn, det är en ultraliberalistisk.

JS:s historiesyn gör att han inte kan klargöra tre huvudproblem, a) den historiska situation, där

fascismen uppträder, b) den klassallians den bygger på och c) den fascistiska statens särart. Det är uppenbart att dessa frågor måste lösas, om arbetarklassen skall kunna utveckla en framgångsrik antifascistisk kamp och att bara upprepa Kominterns analys, som fört till så katastrofala bakslag, tyder på en hög grad av politisk oskuldsfullhet.

Men det var just dessa problem som Thalheimer försökte besvara och som JS så grundligt och konsekvent missförstått. Den historiska situationen var en av jämvikt mellan arbetarklass och borgarklass, där ingen kunde ta makten och där borgarklassen inte längre kunde dominera samhället via den politiska nivån, utan tvingades avsäga sig sin politiska hegemoni, att förintä sina politiska rättigheter för att rädda åt sig den sociala dominansen. Det är alltså inte som JS har förstått det; att den fascistiska staten enligt denna syn ”svävar omkring i luften och förtrycker alla”. Hans missuppfattning beror helt enkelt på oförmågan att förstå skillnaden mellan politisk och social makt. Den första förutsätter som regel den andra men i en fascistisk stat råder inte för borgarklassen det motsatta förhållandet, ett förhållande som också skiljer den från den öppna borgerliga diktaturen i allmänhet.

Vad slutligen gäller frågan om de småborgerliga gruppernas betydelse för den fascistiska statens uppkomst hävdade jag att det måste förklaras inom ramen för en klassallians med storkapitalet och att man inte som JS kunde reducera dem till enkla verktyg. Vidare att denna allians kunde upprätthållas endast så länge som hotet från arbetarklassen bestod för att därefter upplösas i en öppen kamp mellan storkapital och småborgare. Märkligt nog förnekar JS detta, samtidigt som han i ett längre referat ur Schweitzers verk presenterar en rad fakta, som helt stöder mitt påstående.

Vad slutligen gäller korporativismen, så kännetecknas JS:s replik av samma svaghet som i boken; ett enkelt konstaterande att både fascism och korporativism vilar på storborgerlighetens sociala grundval får räcka. Korporativismen blir en fortsättning och vidareutveckling av fascismen. I min recension angav jag huvudfelen i detta synsätt men JS har inte tagit upp kritiken varför jag nu inte tänker upprepa den utan vill bara komplettera med ett lämpligt citat. ”Man når inte (lösningen av ett historiskt problem) med hjälp av en universaldyrk i form av en speciell historisk-filosofisk teori, som förklarar allt, därför att den i själva verket inte förklarar någonting alls och vars största förtjänst består i att den är överhistorisk.” (Marx)

Det bör slutligen mycket kraftigt understrykas att detta inte, som JS tycks tro, rör sig om en meningslös akademisk diskussion utan politiska konsekvenser. En marxistisk klassanalys gör man inte för sitt nöjes skull utan för att ge en vetenskaplig vägledning för arbetarklassens kamp. Visserligen kan man som JS säga: ”Den ska behandlas i en särskild bok”. Hade det ändå inte varit bättre att ta upp det i den här boken?

Men eftersom JS erkänner att det behövs en ny bok, så har han kanske insett att kapitalismen kan framträda under flera högst olika uppenbarelseformer och att man inte teoretiskt och praktiskt kan likställa dem.

Bernt Kennerström

Lästips – se även avdelningen [Debatt om fascism](#) (under rubriken *Fascism/nazism*) på marxistarkiv.se.